

AVAUTUUKO MAHDOLLISUUDEN MAAILMA? KOKOELMA KRIITTISIÄ TEORIOITA

Heikki Patomäki (1992): *Maailmamme rajat. Rakentava katsaus maailmanpolitiikan kriittiseen tutkimukseen*. Suomen rauhantutkimusyhdistys, 180 s.

Heikki Patomäen *Maailmamme rajat* on hieno ja erittäin mielenkiintoinen kirja. Teos on alaotsikkonsa mukaisesti rakentava katsaus maailmanpolitiikan kriittiseen tutkimukseen. Patomäki tarkastelee kriittisiä teorioita poikki yhteiskuntatieteen alueen pyrkien osoittamaan eri näkökantojen yhtäläisyyksiä.

Lähtökohtana kriittisille teorioille on yleisesti länsimaisen logosentrismin kyseenalaistaminen. Länsimainen yhteiskuntatiede ei väitteistään huolimatta olekaan ainut vaihtoehto tai välttämättömyys. Se ei ole arvoista vapaa. Rationaalisuus ja objektiivisuus ovat kontekstisidonnaisia käsitteitä. Kirjan ansio ja anti perustuu kirjoittajan positiiviseen asenteeseen. Hän ei tyydy juhlimaan dekonstruktion näennäisesti aikaansaamilla raunioilla vaan yrittää kriittisten teorioiden avulla hahmottaa rakentavaa toisin näkemistä ja lopulta toisin tekemistä.

Tavoite pitää sisällään dikotomioiden, kuten aineen ja hengen sekä toiminnan ja rakenteen dualismien, välttämisen, hajottamisen tai ylittämisen. Siihen liittyy olennaisesti erottelu termien 'kansain-välinen' ja 'maailmanpolitiikka' välillä. Edellinen viittaa nykykäytäntöön ja jälkimmäinen mahdollisuuksien maailmaan.

Mutta mitä tämä tarkoittaa? Voin vain kuvitella, miten nyt soivat kirkonkellot, herätyskellot ja erityisesti hälytyskellot yhden sun toisen yhteiskuntatieteen positiivis-realismin edustajan päässä. Vaan valitettavasti harva miettii, miksi ja kenelle ne soivat. Hah! huudetaan. Sanaleikkejä. Ei tuollaista voi tutkia, mikä mikä mikä on tämä ydin. Se on niin epämääräistä, pyrkimys avata jo-

tain uusia tutkimuspolkua. Mikä genealogia tai kontrollin dialektiikka? Onko tämä jotain kulttuurin tutkimusta?

Ehkä pitäisi olla tyytyväinen, että kriittistä tutkimusta ei vaieta kuoliaaksi, mutta kaukana on yhteisen maaperän haku, mistä vika asettuu kyllä molempien osapuolten hartioille. Eri maailmojen, eri tutkimussuuntausten edes hetkittäiseen yhteisymmärrykseen Patomäen kirja voi tarjota perin häilyvän mahdollisuuden. Silti yrityksen vaikeus ei saisi olla varsinkaan tieteellisessä keskustelussa se painavin (teko)syy rajata ja rajoittaa näkökulmaa. Frederic W. Frey'tä lainaten: »Why let things be difficult when, with just a little more effort, we can make them seem impossible?»

Patomäki tarkastelee kriittisesti voimassa olevaa tieteellistä selitystapaa ja siitä johdettavissa olevia ongelmia kansainvälisen politiikan, lain ja talouden piirissä. Tämän sateenvarjon alla käsitellään siten hyvin laajoja kysymyksiä. Väistämätön vaikeus on kunkin osa-alueen jääminen pintapuoliseksi ja esitteleväksi, mikä ei ole itsessään pahasta, sillä alkuasetelmaltaan näin kattava esitys ei muutoin mahtuisi kirjan kansion väliin.

Ongelmaksi muodostuu kritiikin kohteiden yksipuolisuuden ja kärjistynyt käsittely. Patomäki arvostelee lähinnä Ashley'n ja Foucault'n kirjoituksiin nojaten poliittisen realismin esioletuksia ja niiden seurauksia. Poliittisen realismi kaipaa ja suorastaan vaatii kritiikkiä. On kuitenkin ilmeistä, että poliittinen realismi ei ole yhtenäinen traditio. Yhteen niputtamisessa häviävää argumentilta nyanssit ja teho, varsinkin jos ns. »hard-core»-realistia ei ole löydettävissä. Vastaavasti Patomäki hyväksyy Yhdysvaltojen hegemonia-aseman melkoisen oudosti. Myös USA on historian mannerlaattojen murroksessa kokenut rajusti oman uskottavuutensa ja »luonnollisuutensa» inflaation.

Oleennaista Patomäen mukaan on ajatusjärjestelmien peruspilareiden tutkiminen. Kansainvälisen lakitieteen parissa kriittinen suuntaus pyrkii osoittamaan liberaalisen oikeusajattelun sisäisiä ristiriitoja. Argumentin mukaisesti kansainvälinen oikeus on määrätymätöntä, eli laillisuus/laittomuus on satunnaista. Idea on liitettävissä Foucault'n käsitykseen vallan paikallisesta kyynisyydestä. Pelkistetysti nämä yhdistyvät ideaan siitä, että olemassa oleva kanta voittaa aina, ja sille ei voida mitään. Tätä vaihtoehdotonta kantaa vastaan Patomäki yrittää väitellä.

Kritiikin rakentavuus tulee mainiosti esille kansainvälistä taloutta käsittelevässä kappaleessa. Patomäki osoittaa, miten talouden luonnontieteellisiltä näyttävät argumentit perustuvat tarkemmin katsottaessa metaforiin, analogioihin, auktoriteettiin vetoamiseen ja arkikokemukseen. Taloustieteilijät ovat itsekin myöntäneet kritiikillä olevan aihetta, sillä kyseisen tieteen ennustuskyvykyys ei ole järin ihmeellinen. Tulisikin ymmärtää, että todellisuuden ja todellisuutta koskevien oletusten välillä on vuorovaikutus. Ehkä valtavirtataloustieteen diskurssin avaaminen ja esioletusten tutkiminen voisi tarjota uutta tietoa talouden klassisiin ongelmiin, kuten te-

hokkuuteen. Näenkin kriittiset teoriat ennen kaikkea terveellisinä herättäjinä, jotka antavat kiihdykkeen järjestelmän sisäiselle muutokselle.

On tärkeää, että Patomäki muistaa kritisoida myös kriittisiä teorioita. Post-strukturalismi ja dekonstrukturalismi ovat sinänsä tukalassa asemassa johtuen niiden yhteydestä kahvilakeskustelumuotiin. 80-luvun lopussa oli vaikeaa löytää kirjaa ilman sanaa post-modernismi — termiä, jonka ambivalenttisuus lähenee maailmanennätystä. Patomäki huomauttaa, että pelkkä dekonstruktio ei muuta varsinaisesti mitään. Se vain luo uuden kiistelevän paradigman entisen viereen. »Siksi täytyy osoittaa, että positiivisia ja rakentavia vaihtoehtoja on olemassa.»

Kriittisten teorioiden yleinen ongelma on suhde aikaisempaan tietoon ja yhteiskuntaan. Tietyt ajatusmallit pyrkivät yhteiskunnan ulkopuolelle, mikä itsessään on mahdotonta. Päädytään nihilismiin. Loputon itseironisuus ei ole voimassa olevien totuuksien vaihtoehto. Marginaalissa toimiminen on epäselvää, mutta sen täytyy tapahtua yhteisön sisällä. Patomäen oma kanta genealogian perusongelmaan jää ilmaan, vaikka hän korostaakin toisin toimimista. Ympäristöliikettä käsitellessään hän toteaa, että positiivis-tieteellinen suuntaus on »tuomittu epäpoliittisiin asiantuntijadebatteihin ja ekologisten etujen edustamiseen erilaisissa korporatistisissa elimissä». Pessimismi järjestelmän sisällä vaikuttamiseen on huolestuttava piirre. Eikö tehokkain tulos ympäristösuojelussa ole saavutettavissa juuri järjestelmän korkeisiin päättäjiin, teollisuuden johtoon vaikuttamalla? (Esimerkkinä taloudellisiin intresseihin perustuvasta ympäristönsuojelusta on Frances Cairncrossin kirja *Ympäristömme hinta*.)

Kirjan teoreettinen ratkaisu kansainvälisen politiikan turvallisuusyhteisön ongelmiin on Karl Deutschin malli, ei niinkään Ashleyn. Patomäki näkee erittäin tärkeänä kysymyksenä edellisen integraatiotermin ja jälkimmäisen hegemoniatерmin eron selvittämisen. Deuschille välttämätöntä on odotus rauhanomaisen muutoksen mahdollisuudesta, kun taas Ashleyn termi kytkeytyy ehdottomasti valtaan. Soveltaen voidaan väittää, että nykyinen EY-keskustelu on keskittynyt hegemoniaan ja Ashleyyn. Vähemmälle huomiolle taas on jäänyt mahdollisuus erilaiseen toimintaan Deutschin mallin mukaisesti.

Patomäki myöntää yrityksensä keskeneräiseksi, mutta luottaa silti siihen, että on mahdollista »edetä kohti syvempiä ja laadullisesti parempia käsityksiä». Eteneminen on aluillaan ja kirja toivottavasti löytää yleisönsä etenkin kunkin erikoisalnan parista. Patomäki kysyy, jättääkö läntinen hegemonia tilaa maailmanpolitiikalle vai ovatko lännessä kansainvälinen politiikka ja siten maailmamme rajat lopullisesti määriteltyjä? Hyvä kysymys, jonka arvosidonnaisuus on huomioitava. Ei ole lainkaan itsestään selvää, miksi nykyinen läntinen järjestelmä tulisi kokonaan muuttaa eikä vain sisäisesti uudentaa.

MIKA HANNULA